

บทที่ 5

สรุปผลงานวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

5.1 อภิปรายผลการดำเนินงานขององค์กรชุมชนที่ได้จากการศึกษา

การศึกษาความสามารถในการดำเนินงานขององค์กรชุมชน ซึ่งมีกิจกรรมการดำเนินงานที่ชัดเจน ตามวัตถุประสงค์ อันเป็นที่ทราบและเข้าใจร่วมกันระหว่างผู้ดำเนินงานและสมาชิกขององค์กรชุมชนนั้นๆ ชี้ให้เห็นถึงความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนได้ในระดับหนึ่ง การศึกษานี้พบว่า เป็นความสามารถในการดำเนินงานที่เข้มแข็งในระดับชุมชนรากหญ้า ซึ่งไม่ได้เน้นการสร้างเครือข่ายหรือการเชื่อมโยงในระดับขยาย แต่เป็นการสร้างความเข้มแข็งของการดำเนินงาน และการมีส่วนร่วม รวมทั้งการเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาตามวิถีเศรษฐกิจสังคมที่สมดุล กล่าวคือ เป็นการนำลักษณะสังคมเชิงวัฒนธรรมซึ่งมีองค์ประกอบต่างๆ ของทุนทางสังคมมาเป็นกลไกในการดำเนินงาน ทั้งนี้ เพื่อผลลัพธ์ ในการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพ ตามหลักความพอดี ความพอเพียงและความยั่งยืนของการดำรงชีวิตภายในชุมชน

อย่างไรก็ตาม ไม่ได้หมายความว่า องค์กรชุมชนจะไม่มี ความเข้มแข็งในระดับขยายหรือระดับเครือข่าย เพื่อการผลักดันเชิงนโยบาย ตัวอย่างในปี พ.ศ. 2555 สหกรณ์ผู้ใช้น้ำบ้านดอนรวมทั้งสมาชิกร่วมกับองค์กรผู้ใช้น้ำอื่นๆ ได้รวมตัวกันในรูปแบบเครือข่ายผู้ใช้น้ำชลประทาน และสามารถผลักดันให้จังหวัดและตำบลเข้ามาแก้ไขปัญหาอุทกภัยที่เกิดขึ้นเป็นผลสำเร็จ

มูลนิธิข้าวขวัญ เป็นองค์กรเดียวในการศึกษานี้ ที่มีความชัดเจนของการสร้างเครือข่ายในระดับขยาย กล่าวคือ มีเครือข่ายเพื่อการรณรงค์ด้านเกษตรอินทรีย์ทั้งในจังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดอื่นๆทั่วประเทศ ทั้งนี้ การรณรงค์ดังกล่าว สอดคล้องต่อนโยบายการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ของรัฐบาลระดับชาติ รวมทั้งมีความชัดเจนในการรณรงค์และผลักดันในเชิงนโยบายต่อภาครัฐ

ความสำเร็จด้านการดำเนินงานและความเข้มแข็งในที่นี้จึงหมายถึง การพึ่งพาตนเองขององค์กรชุมชน และมีการดำเนินงานด้วยตนเอง โดยไม่พึ่งพาทรัพยากรจากภายนอกเกินความจำเป็น ทำให้เกิดความมีอิสระในการดำเนินงานจากโครงสร้างทางสังคมที่มีลักษณะเครือข่ายดี สภาพวัฒนธรรมและเงื่อนไขแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินงาน ดังที่ สมพันธ์, สมิตและโฮเมส (สมพันธ์, 2540, Smith, B. W. & Holmes, M. D., 2014) ได้นำเสนอแนวคิดไว้ ทั้งนี้ ผลการดำเนินงานยังเป็นไปตามแนวคิดและการศึกษาของพระมหาสุนทร (2545) สุพรรณิ ไชยอำพร และฐิติญา วิมลวัฒน์ (2557) ซึ่งพบว่า การดำเนินงานของชุมชนเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมเป็นไปตามความต้องการ และคำนึงถึงการสนองตอบต่อสมาชิกของชุมชนและสภาพภูมิศาสตร์ รวมถึงการพิจารณาถึงทรัพยากรที่อยู่อย่างจำกัด

นอกจากนั้น การผสมผสานระหว่างเทคโนโลยีจากภายนอกและภายในชุมชนขององค์กรชุมชน ยังให้น้ำหนักไปยังเทคโนโลยีจากภายในชุมชน โดยกระบวนการเรียนรู้ขององค์กรชุมชน มาจากพื้นฐานทางสังคมภายในชุมชน จากปรากฏการณ์ความร่วมมือกันของกลุ่มคนภายในชุมชนดังเช่น กระบวนการการกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน

และจิตสำนึกต่อการเกษตรอินทรีย์ และการพัฒนาพันธุ์ข้าว การปกป้องคุ้มครองเพื่อให้ระบบชลประทานสามารถใช้ประโยชน์เพื่อการเกษตรแบบยั่งยืน และการร่วมมือระหว่างกันเพื่อสุขอนามัยที่ดีของชุมชน เป็นต้น ทำให้เกิดนวัตกรรมและความรู้ด้านเทคโนโลยีที่ชุมชนสร้างขึ้นเอง สอดคล้องกับข้อเสนอของซิลลี่บราวและดุกอย (Brow, J. S. & Duguid, P., 2001)

ภายใต้แนวคิดการใช้ชุมชนเป็นฐาน ซึ่งมีลักษณะการร่วมพัฒนา และจัดทำรูปแบบการทำงาน การวางผังชุมชน เพื่อพัฒนาด้านใดด้านหนึ่ง โดยที่สิ่งดังกล่าวจะเป็นข้อมูลเชิงสารสนเทศที่จำเป็นต่อการพัฒนา ดังที่วาเลนเซีย ซานโดวอลและคณะนำเสนอ (Valencia - Sandoval, C., Flanders, D.N., Kozak, R. A., 2010)

จะเห็นว่ารูปแบบข้างต้น ได้มีการนำมาใช้โดยกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ด้วยวิธีความร่วมมือเพื่อสร้างแผนผังองค์กรชุมชน ในการติดตามเฝ้าระวังโรค ติดตามดูแลผู้ป่วยและเพื่อการส่งต่อผู้ป่วยได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ แผนผังดังกล่าวยังเป็นประโยชน์ต่อการจัดทำฐานข้อมูลของ สาธารณสุขระดับจังหวัดและอำเภอ

สิ่งดังกล่าวเป็นปัจจัยที่จะทำให้เกิดการพัฒนาความสามารถของสมาชิกในชุมชน ที่มีความสำคัญในเชิงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาคชุมชน ให้เกิดความสามารถด้านต่างๆ เช่น การพัฒนาทักษะทางสังคม วัฒนธรรม และจิตสำนึก อันนำไปสู่การพัฒนาตนเองและการดูแลสุขภาพตนเอง ภายใต้ข้อจำกัดต่างๆ เช่น ความยากจน ลักษณะพื้นที่ ความห่างไกลจากเมือง ตลอดจนข้อจำกัดของค่าใช้จ่าย

แนวความคิดในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาคชุมชน ให้เกิดความสามารถในการดำเนินงานและศักยภาพในการดูแลสุขภาพของเทศบาลโฮมทาวน์ เอ็มและคณะ (Teklehaimanot, M., Teklehaimanot, H. D., Teklehaimanot, A., 2013) สอดคล้องต่อแนวทางข้างต้น ซึ่งถือว่าเป็นกลยุทธ์ในกระบวนการพัฒนาชุมชนซึ่งเน้นความสามารถในการดูแลซึ่งกันและกัน

ความสามารถและศักยภาพของภาคชุมชนดังกล่าว ได้รวมเอากระบวนการปรับตัวตามสภาพแวดล้อมภายนอกที่เปลี่ยนแปลงไป ภายใต้เงื่อนไขด้านค่านิยมและลักษณะของการทำงานในรูปแบบสังคมเชิงวัฒนธรรมอันเป็นสิ่งที่มิได้อยู่ในชุมชนออกมาใช้ สิ่งเหล่านี้ แจนด้า แคทรีน บี (Janda, K. B., 2014) เรียกว่า ศักยภาพทางสังคมอันเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึง ความสำคัญขององค์กรชุมชนซึ่งนำทุนทางสังคมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ดังที่ฟงซุนเต็ง และเฟียงยางเคา (Tseng, F. C., & Kuo, F. Y., 2014) นำเสนอ และเพื่อทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาซึ่งเน้นการพัฒนาสังคม การทำให้เกิดนวัตกรรมทางสังคมและการแก้ไขปัญหาทางสังคม แม้ว่ากระบวนการดังกล่าว มักจะเกี่ยวข้องกับการพัฒนารายได้ และความกินดีอยู่ดีก็ตาม ทั้งนี้ เฟริซิโอ เจเอและคณะ (Felicio, J. A., Gonçalves, H.M., Gonçalves, V. D. C., 2013) เห็นว่า องค์กรในรูปแบบประชาสังคมคือองค์กรชุมชน ซึ่งดำเนินงานเพื่อให้สมาชิกองค์กรเข้าถึงสินค้าและบริการที่จำเป็นต่อวิถีชีวิต และสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกันกับสังคม

รูปแบบการบริหารจัดการขององค์กรชุมชนที่ใช้ในการศึกษานี้ เป็นไปตามโครงสร้างทางสังคมและค่านิยมทางสังคมของชุมชน รวมถึงลักษณะบุคลิกภาพของผู้นำชุมชน การศึกษาพบว่า การจัดโครงสร้างการบริหารงาน หรือโครงสร้างการดำเนินงาน มีลักษณะการรวมตัวแบบหลวมๆ (Consortium) อันเป็นรูปแบบขององค์กรระดับ

รากหญ้า หรือเรียกได้ว่าเป็นองค์กรในรูปแบบกลุ่ม หรือสถาบัน ที่มีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาและเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนได้ดี

จากลักษณะข้างต้น สามารถมองเห็นถึงลักษณะการให้ความสำคัญต่อคุณค่าทางสังคม มากกว่ารูปแบบการดำเนินงาน ซึ่งรูปแบบดังกล่าว สามารถตอบสนองคุณค่าทางสังคมได้ดีกว่า ทำให้เกิดความคิดริเริ่มและเกิดนวัตกรรมในการดำเนินงาน เช่น การลำดับความสำคัญของทรัพยากร การยอมรับทางสังคมและความพึงพอใจต่อคุณภาพในการให้บริการและการยอมรับจากสมาชิกองค์กรซึ่งมาจากชุมชนนั้น

การจัดรูปแบบการดำเนินงานข้างต้น ขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพที่สะท้อนจากบทบาทและลักษณะของผู้นำชุมชนที่มาจากโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมในท้องถิ่น ดังที่ ชินอิจิ (2006) ได้นำเสนอถึงลักษณะอุปถัมภ์ และลักษณะของความเคารพในระดับอาวุโส การแสดงออกถึงผู้มีปัญหา การเป็นที่ยอมรับจากสมาชิกชุมชน ซึ่งลักษณะดังกล่าว สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในเชิงประสานงานทั้งภายในและภายนอกองค์กร นอกจากนี้ บทบาทในการชี้นำ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ โดยเฉพาะการชี้นำด้านค่านิยมของชุมชนเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการทำงานอย่างมาก ทั้งในด้านการกระตุ้นความคิดและการปฏิบัติต่อสมาชิก

คุณสมบัติของผู้นำชุมชน ด้านความมุ่งมั่น ความมีอุดมการณ์ ความเสียสละโดยเฉพาะความพอดี ทำให้เกิดการสร้างความสมดุลระหว่างผลประโยชน์ขององค์กรชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย นอกจากนี้ ผู้นำชุมชน ยังมีทักษะในสร้างกลไกต่างๆ เพื่อให้องค์กรเติบโตตามธรรมชาติของชุมชน โดยไม่ต้องอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมจากองค์กรหรือหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานภายนอกอื่นๆ กลไกดังกล่าว ได้แก่ บุคลิกภาพและความคิดที่แตกต่างกันของสมาชิกองค์กร การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน การแลกเปลี่ยนและการกระจายข่าวสาร ซึ่งทั้งหมดนี้ อยู่ภายใต้เงื่อนไขของความมีอิสระและการเป็นตัวของตัวเองในการดำเนินงาน สิ่งดังกล่าวทำให้เกิดความเสมอภาคระหว่างสมาชิกและคณะผู้ดำเนินงานขององค์กร ในการเชื่อมโยงกับสมาชิกอื่นๆ ขององค์กร

5.2 ข้อสรุปของระดับความสามารถในการดำเนินงานขององค์กรชุมชน

เมื่อนำข้อสรุปของแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาความสามารถในการดำเนินงานขององค์กรชุมชนหรือประชาชนในบทที่ 1 (ภาพที่ 2.1) ซึ่งแสดงภาพรวมที่สะท้อนให้เห็นถึงระดับความสามารถในการดำเนินงานขององค์กรชุมชนซึ่งประกอบด้วย 4 องค์กรชุมชน ได้แก่

1. องค์กรชุมชนผู้ทรงคุณวุฒิหมู่ 3 (มูลนิธิข้าวขวัญหรือปราชญ์ชาวบ้าน) ตำบลสระแก้ว อำเภอเมืองสุพรรณบุรี
2. องค์กรชุมชน สหกรณ์การเกษตรปฏิรูปที่ดินสองพี่น้องจำกัด หมู่ 8 ตำบลบ่อสุพรรณ อำเภอสองพี่น้อง

3. องค์การชุมชน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) หมู่ 7 ตำบลทุ่งคลี อำเภอเดิมบางนางบวช

4. องค์การชุมชน สหกรณ์ผู้ใช้น้ำบ้านดอนจำกัด หมู่ 1 ตำบลบ้านดอน อำเภออุทุมพร

การศึกษาความเข้มแข็งขององค์การชุมชน กรณีความสามารถในการดำเนินงานขององค์การชุมชนในจังหวัดสุพรรณบุรี ตามข้อสรุปของแนวคิดความสามารถในการดำเนินงาน พบว่า ลักษณะต่างๆ ซึ่งเป็นองค์ประกอบในการดำเนินงาน และสะท้อนให้เห็นถึงระดับความสามารถในการดำเนินงานและชี้แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์การชุมชนด้วยตัวชี้วัดในแต่ละประเด็นประกอบด้วย

1. ลักษณะโครงสร้างทางสังคม เป็นลักษณะ สังคมเกษตรและสังคมเกษตรกิ่งเมือง ลักษณะเครือข่ายดี ยึดเหนี่ยวด้วยวัฒนธรรมทางสังคม ทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันไม่เพียงภายในกลุ่มสมาชิกแต่มีความร่วมมือร่วมใจในระดับชุมชนด้วย

2. ค่านิยมทางสังคมของชุมชน ซึ่งมีลักษณะอันเนื่องมาจากประเด็นที่ 1 ทำให้เกิด ลักษณะของความเอื้ออาทรต่อกัน ลักษณะของความมีอิสระทางความคิดภายใต้ความคิดที่ว่า ทุกคนในชุมชนมีความเสมอภาคทำให้เกิดความมีอิสระในการทำงาน นอกจากนี้ ลักษณะดังกล่าวยังทำให้เกิดประสิทธิภาพในการกระจายข่าวสารอีกด้วย

3. อิทธิพลของวัฒนธรรมและวิถีสังคมภายในชุมชนและท้องถิ่น ทำให้โครงสร้างและรูปแบบวิธีการดำเนินงานขององค์การชุมชน มีลักษณะที่ไม่เป็นทางการ แม้โครงสร้างที่วางไว้จะมีลักษณะเป็นทางการก็ตาม รูปแบบการทำงานของกรรมการดำเนินงานแต่ละคนจึงมีความเป็นอิสระ ภายใต้กรอบการดำเนินงานขององค์กร ทำให้การดำเนินงานมีลักษณะที่มาจากธรรมชาติทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน

4. มีลักษณะการปรับตัวให้สอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ซึ่งมักเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับ ภาวะเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงนโยบายภาครัฐ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยภายนอกดังกล่าว จะมีผลต่อการปรับตัวขององค์การชุมชนเพื่อให้การดำเนินงานเกิดความเหมาะสมและสอดคล้องต่อวิถีการเปลี่ยนแปลงนั้นๆ เช่น การดำเนินงานของสหกรณ์การเกษตรปฏิรูปที่ดินสองพี่น้องจำกัด ซึ่งจัดให้สมาชิกสามารถกู้ยืมเงินเพื่อนำไปลงทุนในภาคอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร รูปแบบการขยายธุรกิจให้เกิดความหลากหลายของสหกรณ์ผู้ใช้น้ำบ้านดอนจำกัด การติดตามโรคติดต่อที่เกิดขึ้นใหม่ของกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อการพัฒนาพันธุ์ข้าวและการเกษตรอินทรีย์ของมูลนิธิข้าวขวัญ เป็นต้น

5. แม้ว่าองค์การชุมชนจะมีการดำเนินงานที่มีลักษณะที่แตกต่างกันโดยเฉพาะลักษณะของการดำเนินงานด้านธุรกิจ การเงิน และลักษณะด้านสังคม แต่ด้วยสภาพแวดล้อมของโครงสร้างทางสังคมและค่านิยมทางสังคม ทำให้กิจกรรมขององค์การชุมชน มีองค์ประกอบด้านสังคมเชิงวัฒนธรรมรวมอยู่ด้วย กล่าวคือ ต้องคำนึงการสนองตอบต่อความพึงพอใจและการดำเนินชีวิตที่ดีของสมาชิกองค์กรภายในชุมชน ดังนั้น จึงมีลักษณะของกิจกรรมที่สอดคล้องต่อลักษณะทั้งสามประการข้างต้น

6. จากลักษณะด้านค่านิยม โครงสร้างทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมภายนอก ทำให้โครงสร้างและรูปแบบการดำเนินงาน มีลักษณะผสมผสานระหว่างรูปแบบที่จัดโครงสร้างการดำเนินงานแบบทางการเพื่อให้สอดคล้องต่ออิทธิพลการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม แต่ยังคงดำรงไว้ซึ่งค่านิยมและโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรมของชุมชนและกระบวนการดำเนินงาน เนื่องจากเป็นกระบวนการดำเนินงานที่เกิดจากธรรมชาติภายในชุมชนและสอดคล้องต่อวิถีชุมชนมากกว่ารูปแบบการดำเนินงานแบบเป็นทางการ

7. การปฏิบัติตามแผนดำเนินงาน ไม่เน้นกระบวนการดำเนินงานดังองค์กรที่มีรูปแบบโครงสร้างของหน่วยงานที่เป็นทางการ แต่มีลักษณะของการมุ่งสู่ความสำเร็จต่อเป้าหมายและทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ต้องการเป็นสำคัญ ดังนั้น การวางแผนจึงไม่มีสูตรสำเร็จที่เป็นผังหรือลายลักษณ์อักษร การปฏิบัติตามแผนอาศัยทักษะการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และหน้าที่รับผิดชอบที่ได้รับมอบหมายหรืออาสาเข้ารับผิดชอบ ดังนั้น การดำเนินงานให้บรรลุตามเป้าหมายและเกิดผลลัพธ์ตามที่ต้องการ ก็ถือได้ว่าประสบผลสำเร็จ

8. ความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกองค์กร มีพื้นฐานจากโครงสร้างและค่านิยมทางสังคม รวมถึงภาวะผู้นำที่สามารถสร้างกลไกความร่วมมือให้เกิดกับสมาชิก ทั้งนี้เนื่อง จากบุคลิกภาพของตัวผู้นำเอง นอกจากนั้น การเป็นผู้ที่สามารถเชื่อมประสานผลประโยชน์ขององค์กรต่อหน่วยงานภายนอกได้นั้น แม้ว่าจะไม่มากก็ตาม แต่ก็นับได้ว่า ผู้นำองค์กรชุมชนมีความสามารถสร้างความร่วมมือให้เกิดกับสมาชิกภายในองค์กรของตน และสามารถสร้างสมดุลแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและองค์กรภายนอก ทั้งในภาครัฐและเอกชนได้ในระดับหนึ่ง

9. การวัดประสิทธิภาพและประสิทธิผลจากการดำเนินงานขององค์กรชุมชน ไม่ได้มาจากการวัดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งการวัดในเชิงเศรษฐกิจดังกล่าว จะชี้วัดความสำเร็จจากการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลโดยกระบวนการจัดการทรัพยากร เพื่อให้เกิดความประหยัด และได้ผลผลิตที่มีคุณภาพตรงตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ ประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์กรชุมชน เน้นกิจกรรมทางสังคมเชิงวัฒนธรรม ที่ทำให้เกิดศักยภาพในการดำเนินงาน เนื่องจากสำนึกในความเป็นเจ้าขององค์กรชุมชน รวมทั้งความเป็นเจ้าของชุมชน ความเข้าใจต่อปัญหาภายในชุมชนและสมาชิกองค์กรชุมชนของตน ทำให้การดำเนินงานเป็นไปได้อย่างมีความสอดคล้องเหมาะสมต่อสภาพแวดล้อมที่ชุมชนมีอยู่ ทั้งด้านทรัพยากรสภาพภูมิศาสตร์ และสภาพแวดล้อมอื่นๆ ที่มาจากอิทธิพลของปัจจัยภายนอก ดังนั้น ประสิทธิภาพและประสิทธิผลจึงสามารถชี้วัดได้จากสิ่งดังกล่าว

10. ภาวะผู้นำ นอกจากการเป็นผู้ที่มีบทบาทประสานเชื่อมโยงกับองค์กรภายนอกด้านผลประโยชน์และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แล้ว ผู้นำขององค์กรชุมชนจำเป็นต้องมีอุดมการณ์ที่มั่นคง มีความมุ่งมั่น มีความเสียสละต่อการทำงานที่ การได้รับการยอมรับจากสมาชิกองค์กรชุมชน รวมทั้งสมาชิกภายในชุมชน ด้วยคุณสมบัติเชิงบารมีจากสถานภาพทางสังคม มีประสบการณ์และความสามารถตลอดจน เป็นผู้ที่มีจริยธรรม นอกจากนั้น ผู้นำองค์กรชุมชน ยังต้องมีความสามารถในการสร้างความเหมาะสมสอดคล้องด้านการดำเนินงานขององค์กรชุมชน ให้เป็นไปตามสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

11. ผลลัพธ์จากการดำเนินงานคือ สิ่งที่เกิดจากผลผลิตของการดำเนินงานขององค์กรชุมชนเช่น วิธีการดำรงชีวิตของสมาชิกองค์กรชุมชน ความมีสุขภาพอนามัยที่ดี ความสามารถในการสร้างภูมิคุ้มกันหรือความสามารถในการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมภายนอก เช่น การปรับตัวในวิธีการดำเนิน ชีวิตของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การลดการพึ่งพาทรัพยากรจากแหล่งภายนอก ความยั่งยืนในการจัดการและการใช้ทรัพยากร เช่น การจัดการและการบำรุงรักษาแหล่งทรัพยากรน้ำ ซึ่งองค์กรชุมชนสหกรณ์ผู้ใช้น้ำบ้านดอนจำกั๊ด มีบทบาทหน้าที่ดังกล่าว ความสามารถในการนำทรัพยากรจากแหล่งธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ในรูปแบบของการเกษตรอินทรีย์หรือเกษตรธรรมชาติจากกลุ่มสมาชิกขององค์กร มูลนิธิข้าวขวัญ (ผู้ทรงคุณวุฒิหมู่ 3 หรือปราชญ์ชาวบ้าน) การรู้จักถึงศักยภาพของตนหรือรู้จักตนเอง และความเป็นธรรมชาติขององค์กรชุมชน ทำให้สามารถวางกรอบการดำเนินงานให้แก่สมาชิกองค์กรชุมชนของสหกรณ์การเกษตรปฏิรูปที่ดินสองพี่น้องจำกั๊ด เพื่อให้เกิดความเหมาะสมต่อสภาพเศรษฐกิจของชุมชน และเหมาะสมกับทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกั๊ดโดยไม่พึ่งพาทรัพยากรเงินจากภายนอก

5.3 ข้อสรุปของลักษณะตัวชี้วัดด้านความสามารถในการดำเนินงานหรือความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน

องค์ประกอบต่างๆ ข้างต้น เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงความสามารถในการดำเนินงานหรือความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ดังนั้น แนวคิดความเข้มแข็งและความสามารถในการดำเนินงานขององค์กรชุมชน สรุปได้ดังภาพที่ 5.1

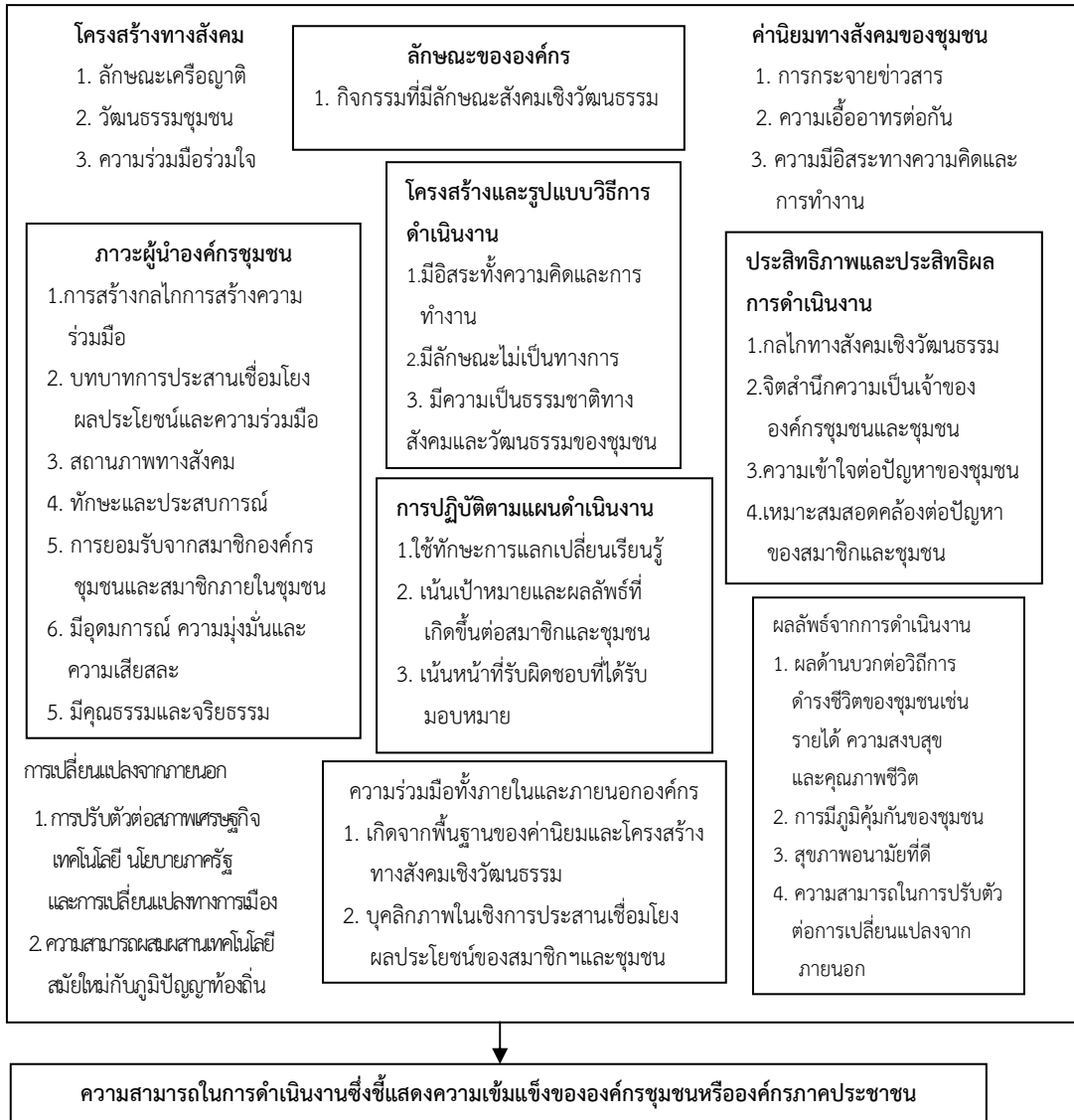
องค์ประกอบได้จากการศึกษา นำไปสู่ตัวชี้วัดระดับความสามารถหรือความเข้มแข็งในการดำเนินงานขององค์กรชุมชน ซึ่งการศึกษาไม่ได้มีจุดมุ่งหมายที่จะแสดงความสัมพันธ์ในองค์ประกอบด้านต่างๆ แต่มีจุดประสงค์ในการหาตัวชี้วัดเพื่อชี้แสดงถึงความสามารถในการดำเนินงานหรือความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน

แม้ว่า การศึกษาไม่ได้มีการพิจารณาในระดับการสร้างเครือข่าย หรือความเข้มแข็งในระดับเครือข่ายมากนัก แต่การดำเนินงานขององค์กรชุมชนที่ได้จากการศึกษานี้ เป็นภาพของการดำเนินงานในระดับองค์กรภายในชุมชนที่ถือได้ว่า เป็นภาพของการดำเนินงานที่มีความเข้มแข็งหรือความสามารถในระดับรากหญ้า หรือเป็นความเข้มแข็งขนาดเล็กๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนและภายในองค์กรชุมชนที่มีอยู่ภายในชุมชนและท้องถิ่น อันเป็นสิ่งที่สมควรดำรงอยู่ในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมีองค์กรที่เข้มแข็งขนาดเล็กๆ ที่หลากหลายอยู่ภายในชุมชน จะทำให้ชุมชนและท้องถิ่น เกิดความเข้มแข็งตามไปด้วย เนื่องจากผลลัพธ์ที่เกิดจากการดำเนินงานขององค์กรชุมชนต่างๆ สามารถทำให้ชุมชนและท้องถิ่นมีศักยภาพในการดำรงอยู่ได้ด้วยตนเอง และสามารถสร้างอัตลักษณ์ของตนเองได้อย่างเหมาะสม รวมทั้ง สามารถสร้างความร่วมมือร่วมใจกันแบบหลวมๆ โดยองค์กรชุมชนซึ่งมีหน้าที่ของตนเองที่หลากหลายจะรวมตัวกันในรูปแบบเครือข่าย ที่มักเกิดขึ้นแบบชั่วคราวดังตัวอย่างการรวมตัวกันแบบหลวมๆ ระหว่างองค์กรชุมชนผู้ใช้น้ำแต่ละประเภทในตำบลต่างๆรวมทั้งตำบลบ้านดอนจังหวัดสุพรรณบุรีต่อปัญหาอุทกภัยและปัญหาผลผลิตข้าวเสียหายในปี 2555

การทำหน้าที่ของกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน สหกรณ์ผู้ใช้น้ำ สหกรณ์การเกษตรปฏิรูปที่ดิน และองค์กรผู้ทรงคุณวุฒิหรือ ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นการทำหน้าที่ต่อสมาชิกองค์กร และสมาชิกดังกล่าวต่างมีสถานะเป็นสมาชิกภายในชุมชนนั้น อาจจะได้รับผลลัพธ์จากการดำเนินงานขององค์กรชุมชนข้างต้นไปพร้อมๆ กัน โดยเฉพาะผลจากการดำเนินงานของกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และองค์กรผู้ทรงคุณวุฒิหรือ ปราชญ์ชาวบ้าน

ดังนั้น ความจำเป็นต่อการผลักดันไปสู่การสร้างและความร่วมมือในระดับเครือข่ายภาคประชาชน จึงเป็นสิ่งที่ต้องทำให้เกิดขึ้น หลังจากองค์กรชุมชนแต่ละองค์กรมีความสามารถในการดำเนินงานเพื่อสร้างผลลัพธ์ให้กับสมาชิกของตน และทำให้ชุมชนของตนดำรงอยู่ได้อย่างเหมาะสมและมีลักษณะที่ยั่งยืน

การร่วมมือกันแบบเครือข่ายในภาคประชาชน จึงจะเกิดขึ้นโดยธรรมชาติที่มีอยู่ขององค์กรชุมชนโดยไม่จำเป็นต้องมีการผลักดันและจัดตั้งจากภาครัฐ ภายใต้ลักษณะสังคมเชิงวัฒนธรรมซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบเดียวกันกับทุนทางสังคม ประเด็นข้างต้น จึงเป็นประเด็นที่เกิดจากสมมติฐานที่ได้จากการศึกษา

ภาพที่ 5.1 องค์ประกอบด้านตัวชี้วัดระดับความสามารถซึ่งชี้แสดงความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนหรือองค์กรภาคประชาชน

5.4 ข้อเปรียบเทียบการดำเนินงานขององค์กรชุมชนระหว่างลักษณะวิสาหกิจ/ธุรกิจและสังคมเชิงวัฒนธรรม

จากลักษณะการดำเนินงานขององค์กรชุมชนทั้ง 4 องค์กรชุมชนในจังหวัดสุพรรณบุรี มีข้อแตกต่างที่ชัดเจนคือ ลักษณะในการดำเนินกิจกรรมของแต่ละองค์กรชุมชน อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานในกิจกรรมดังกล่าวตั้งอยู่บนพื้นฐานทางโครงสร้างทางสังคมเชิงวัฒนธรรม ซึ่งถือว่าเป็นกลไกตามธรรมชาติที่เกิดจากชุมชนและท้องถิ่น ดังนั้น ลักษณะสังคมเชิงวัฒนธรรม จึงเป็นลักษณะที่หล่อหลอมจากถ่ายทอดหรือเรียกว่า การขัดเกลาทาง

สังคม (Socialization) ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้การกระทำหรือพฤติกรรมอันเป็นวิถีทางสังคมอันเป็นที่ยอมรับกันภายในสังคมหรือชุมชนนั้นๆ

ความเป็นธรรมชาติของชุมชน ก่อให้เกิดการดำเนินงานที่สนองตรงตามความต้องการของสมาชิกองค์กรและชุมชน แม้ว่าโครงสร้างการดำเนินงานขององค์กรชุมชนทั้ง 4 องค์กรจะมีลักษณะของการกำหนดเป็นโครงสร้างที่คล้ายกับการบริหารงานอย่างมีระบบและเป็นทางการ แต่รูปแบบการดำเนินงานที่เป็นจริง คณะกรรมการดำเนินงานทุกคนมีความเป็นอิสระในการทำงานค่อนข้างสูง ดังนั้น การประสานการดำเนินงานจึงมีรูปแบบแนวราบและแนวลาดเอียง

คณะกรรมการจะมีการรวมตัวกันภายใต้โครงสร้างที่เป็นทางการแบบหลวมๆ อันเป็นลักษณะทางสังคมแบบเครือญาติ เน้นการทำงานในลักษณะถ้อยทีถ้อยอาศัย โครงสร้างที่เป็นทางการ จะถูกนำมาใช้ในการประสานประโยชน์กับองค์กรภาคี และหน่วยงานภายนอก โดยเฉพาะหน่วยงานราชการเท่านั้น

ภาวะการนำของผู้นำองค์กร มีผลต่อการดำเนินงาน การตัดสินใจของผู้นำองค์กร ไม่มีลักษณะเผด็จการ แต่เป็นการตัดสินใจจากผู้ร่วมดำเนินการและเป็นฉันทามติ แม้ว่า สมาชิกขององค์กร จะมีความคิดเห็นต่อการดำเนินงานที่แตกต่างไปบ้างก็ตาม เช่น การให้ข้อคิดเห็นเพื่อการขยายทุนของสหกรณ์การเกษตรปฏิรูปที่ดินสองพี่น้องจำกัด และสหกรณ์ผู้ใช้น้ำบ้านดอนจำกัด ซึ่งผู้นำองค์กร รวมทั้งกรรมการผู้ดำเนินงานไม่เห็นด้วย เนื่องจากได้เห็นตัวอย่างความล้มเหลวขององค์กรชุมชนในอดีตที่มีการขยายทุนที่รวดเร็ว ทำให้องค์กรชุมชนนั้นประสบปัญหาที่เกิดจากการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยของสมาชิกองค์กร กอปรกับการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจซึ่งไม่มีความแน่นอน จนเป็นเหตุทำให้สมาชิกไม่สามารถชำระหนี้ได้ องค์กรจึงเกิดสภาวะขาดเงินทุนและล้มเหลวในที่สุด กรรมการดำเนินงาน จึงมีฉันทามติให้การดำเนินงานมีลักษณะของการค่อยๆ พัฒนา การขยายทุนจึงมีรูปแบบการดำเนินงานอย่างระมัดระวัง เพื่อความมั่นคงและยั่งยืนขององค์กรและสมาชิกองค์กร รวมทั้งชุมชน

สิ่งที่มีลักษณะที่ไม่แตกต่างกันอีกประการหนึ่งคือ การเน้นประสิทธิภาพและประสิทธิผลซึ่งเน้น ความเป็นธรรมชาติขององค์กรภายใต้พื้นฐานโครงสร้างทางสังคมของชุมชนซึ่งมีลักษณะการพึ่งพาตนเองสูง และการเน้นผลลัพธ์ของการดำเนินงาน เพื่อสนองต่อความต้องการแก่สมาชิกองค์กรและเพื่อให้ชุมชนมีการพัฒนาที่ดีขึ้นทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม

5.5 ข้อเสนอแนะต่อแนวทางการศึกษา

1) การศึกษาการดำเนินงานขององค์กรชุมชนที่มาจากโครงสร้างที่เป็นธรรมชาติ เป็นสิ่งที่เป็ประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจาก รูปแบบและวิธีการดำเนินงานขององค์กรชุมชนในลักษณะดังกล่าว สามารถตอบสนองความต้องการของสมาชิกองค์กรซึ่งเป็นสมาชิกของชุมชน ได้ตรงตามความต้องการที่แท้จริง

2) แม้ว่า การดำเนินงานไม่ได้มีรูปแบบที่ถูกต้องหลักแนวคิดด้านการบริหารจัดการและตามแนวคิดทฤษฎีซึ่งเป็นไปตามหลักวิชาการก็ตาม แต่จะเห็นว่า การดำเนินงานซึ่งเกิดจากธรรมชาติของชุมชนมีศักยภาพในการพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดี

3) การศึกษาด้านต่างๆ ซึ่งยืนยันถึงความมีศักยภาพของการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนและท้องถิ่นของตนเอง ทำให้สามารถสร้างแนวคิดเพื่อนำไปสู่ตัวแบบของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภาคประชาชน เพื่อส่งเสริมศักยภาพในการพึ่งพาตนเองของภาคประชาชนที่มีความอ่อนแอและยังไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้

4) ความสามารถในด้านดำเนินงานขององค์กรชุมชนซึ่งมาจากธรรมชาติของโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นประโยชน์ต่อแนวทางการศึกษาเพื่อเชื่อมโยงกลไกดังกล่าวไปสู่การพัฒนาองค์กรชุมชนที่มีศักยภาพในการผลิตผลผลิตด้านการเกษตร การแปรรูป รวมทั้งรูปแบบวิสาหกิจอื่นๆ ให้พัฒนาสู่การเชื่อมโยงสู่ระดับภูมิภาค และความเป็นสากลโดยไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงวิธีการและกระบวนการดำเนินงานขององค์กรดังกล่าวอย่างไรก็ตาม การพัฒนาการดำเนินงาน และผลผลิตขององค์กรชุมชนให้เป็นที่ยอมรับในระดับดังกล่าวจำเป็นต้องพัฒนาให้เกิดการยอมรับ โดยเฉพาะผลผลิตที่เป็นธรรมชาติและปลอดภัย ซึ่งกำลังจะได้รับความนิยมนมากขึ้น

5) จากสมมติฐานของการศึกษา ที่เสนอถึงแนวคิดองค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ทั้งในรูปแบบการดำเนินงานและรูปแบบการประสานเชื่อมโยงในลักษณะเครือข่ายโดยไม่มี การจัดตั้งและแทรกแซงจากองค์กรภายนอก รวมทั้งหน่วยงานราชการ เป็นรูปแบบที่น่าสนใจ แม้ว่าจะมีงานศึกษาในลักษณะดังกล่าวอยู่มาก แต่งานศึกษาต่างๆ ต่างมีลักษณะแยกส่วน (Fragmentation) จึงน่าจะมีการศึกษาในเชิงบูรณาการเพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์กรในระดับรากหญ้าต่อไป

6) นอกจากการศึกษาจะมีประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์กรชุมชนในระดับรากหญ้าแล้ว การศึกษาข้างต้นยังเป็นประโยชน์ในเชิงการสร้างองค์ความรู้ด้านการพัฒนาภาคประชาชนและภาคสาธารณะอีกด้วย

5.6 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) จะเห็นว่า ภาคประชาชนและชุมชนมีศักยภาพในตัวเองสูง การพึ่งพาตนเองของชุมชนและองค์กรชุมชน มาจากฉันทมติ และมาจากความร่วมมือร่วมใจ ภายใต้กลไกของทุนทางสังคม และความสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยธรรมชาติ จนทำให้เกิดการบูรณาการของภูมิปัญญาชาวบ้านเข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้ดี ดังนั้นการแทรกแซงจากภาครัฐจึงควรกำหนดข้อจำกัด เพื่อไม่ให้เกิดการแทรกแซงดังกล่าวทำลายธรรมชาติขององค์กรชุมชน อันจะทำให้เป็นการทำลายศักยภาพที่มีอยู่ขององค์กรชุมชนนั้น ทั้งนี้ แนวทางการพัฒนาสิ่งข้างต้น ควรใช้วิธีการจัดการความรู้ที่มีอยู่แล้วให้เป็นระบบและนำออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ มากกว่าการเข้าไปเปลี่ยนแปลงทางความคิด

2) การสนับสนุนให้เกิดความเข้มแข็งและความสามารถในการดำเนินงานขององค์กรชุมชนจะเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งทั้งภาคเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ทั้งนี้ ภาครัฐ ต้องให้ความสำคัญอย่างจริงจัง ด้วยนโยบายและแผนพัฒนาองค์กรชุมชน โดยเฉพาะการออกกฎหมายเพื่อรองรับองค์กรชุมชนซึ่งเอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพขององค์กรชุมชน การพัฒนาเครือข่ายเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง

3) การพัฒนาองค์กรชุมชนอย่างจริงจัง ในด้านวิสาหกิจโดยการสร้างความสามารถในการเชื่อมโยงผลผลิตสู่ตลาดการค้า ทั้งภายในและภายนอกประเทศ จะทำให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับรากหญ้าอันเป็นระดับฐานรากที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศ

4) การพัฒนาองค์กรชุมชนด้านสังคมเชิงวัฒนธรรมให้เกิดการยอมรับและการแพร่กระจายข่าวสารของผลและผลลัพธ์ของการดำเนินงาน จะทำให้เกิดแบบอย่างที่ดีต่อสังคม โดยเฉพาะกิจกรรมที่ก่อประโยชน์ให้กับสังคมโดยรวม

5) การสนับสนุนให้เกิดพลังผลักดันภาคประชาชนโดยผ่านกลไกองค์กรชุมชน เป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาในด้านต่างๆ ของภาครัฐ

6) การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนหรือเศรษฐกิจภาคประชาชน เป็นประเด็นเชิงโครงสร้าง ที่จะต้องทำให้เกิดการประสานสอดคล้อง ไม่ใช่การกระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชน แต่ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงความสอดคล้องในระดับภูมิภาคและชาติดังเช่นที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน